

Шульська Н. М.

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

Зінчук Р. С.

Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

ПОМИЛКОНЕБЕЗПЕЧНІ СИНТАКСИЧНІ МІСЦЯ НА СТОРІНКАХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

У статті представлено комплексний аналіз мовних, зокрема синтаксичних, помилок у друкованих ЗМІ (на прикладі всеукраїнської газети «День»). У ході дослідження проведено моніторинг зафіксованих помилок, виявлено найтиповіші з них, указано на основні помилконебезпечні місця на рівні синтаксису в аналізованому виданні. Матеріалом слугували друковані випуски газети «День» за період 2014–2016 рр., із яких аномативний фактаж було дібрано методом суцільного мовного обстеження й детальної фіксації. Установлено, що основні причини породження ненормативних одиниць – це незнання норм сучасної української літературної мови, потужний вплив російської мови, що позначився на всіх рівнях мовної системи, дія аналогії до інших граматичних форм тощо.

Ключові слова: синтаксична помилка, мовна культура, друковані ЗМІ, газета «День», протисте речення, складне речення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Лінгвокультура сучасних журналістських матеріалів як всеукраїнських, так і регіональних ЗМІ постає чи не найважливішою проблемою в контексті якісного представлення інформаційно грамотного контенту. Освічений читач потребує сьогодні не лише якісної інформації, але і її кваліфікованої презентації. Мовне оформлення багатьох медійних текстів засвідчує порушення лінгвістичних норм на всіх рівнях: орфографічному, лексичному, стилістичному, морфологічному, синтаксичному тощо. Із метою формування в журналістів і редакторів здатності практично оцінювати текст, розпізнавати помилки й усувати їх украй актуальною постає фіксація й детальний аналіз лінгвоанормативів та помилкових зон у текстах ЗМІ.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Над аналізом питань мовної грамотності в періодичних українських ЗМІ працювали Т. Г. Бондаренко, яка розробила конструктивну типологію лінгвоанормативів на матеріалі газет [1–6]; А. О. Капелюшний, у роботах якого з'ясовано типологічні особливості журналістських помилок різного рівня [8–9]; І. О. Мариненко, яка охарактеризувала пунктуаційні та граматичні ненормативні утворення

на сторінках журналу «Український тиждень» [10]; Л. В. Боярська, яка виявила помилконебезпечні зони в газеті «Урядовий кур'єр» [7], а також проблемам лінгвокультури в мас-медіа присвятили свої студії О. А. Сербенська; З. В. Партико, В. М. Супрун, О. Д. Пономарів, К. М. Накорякова, Т. І. Коваль та ін., які зробили великий внесок у розвиток сучасної теорії та практики помилкології. Синтаксеми-анормативи у структурі словосполучень [2] і простого ускладненого речення [4] на матеріалі медіатекстів представила в розвідках Т. Г. Бондаренко.

«Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленневих операцій» [6] – таку дефініцію нам пропонує Т. Г. Бондаренко, яка своїми розвідками сприяла розвитку наукового дискурсу навколо теоретичної пресолінгвістики. Вона простежила типологічні ознаки ненормативних одиниць, обґрунтувала причини виникнення помилок кожного типу і розробила критерії виявлення їх під час редагування газетних текстів. Дослідниця слушно стверджує, що створення та використання редактором банку даних про основні помилконебезпечні місця – «найтиполо-

віші семантично та структурно зумовлені позиції, де найчастіше постає потреба у виборі варіантної (правильної / неправильної) лінгводиниці, її граматичного оформлення тощо» [6, с. 14] – може значно покращити процес редагування і підвищити якість журналістських текстів загалом.

Мета і завдання статті. Наукова розвідка репрезентує комплексний аналіз мовних, зокрема синтаксичних, аномативів у друкованих ЗМІ (на прикладі всеукраїнської газети «День»). У ході дослідження проведено моніторинг зафіксованих помилок, виявлено найтипівіші з них, указано на основні помилконебезпечні місця на рівні синтаксису в аналізованому виданні.

Матеріалом слугували друковані випуски газети «День» (далі скорочено Д) за період 2014–2016 рр., із яких аномативний фактаж було дібрано методом суцільного мовного обстеження й детальної фіксації.

Викладення основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Ненормативні явища на рівні синтаксису простого речення в опрацьованих газетних текстах переважно стосуються граматичної координації між підметом і присудком. Домінують помилки у виборі числової форми присудка. Це трапляється, як правило, тоді, коли є кілька однорідних підметів і єдиний присудок: «Утім, уже сьогодні багато хто називають нас жіночою бригадою «тітушок» (Д 11.02.14, 2) (треба: «Утім, уже сьогодні багато хто називає нас жіночою бригадою «ті тушок»); «Дії ж нової влади після початку російської кампанії в Криму, поставив питання про компетентність окремих людей на високих владних посадах» (Д 4.03.14, 4) (правильно: «Дії ж нової влади після початку російської кампанії в Криму поставили питання про компетентність окремих людей на високих владних посадах»); На все життя вразили (нормативно: вразила) його особливість характеру» (Д 4.03.14, 11); «Минулої неділі кримська влада влаштували (треба: влаштувала) вшанування незаконної «самооборони» (Д 15.04.14, 5); «Близько 100 осіб зібрались (нормативно: зібралось) на акцію «Піаніно для Донецька» (Д 11.02.14, 12); «Вода заповнило б увесь ковчег...» (Д 18–19.04.14, 24) – варто: «Вода заповнила б увесь ковчег або Водою заповнило б увесь ковчег». В останньому випадку можна говорити як про помилку узгодження підмета і присудка на рівні простого речення, так і про неточність у керуванні на рівні словосполучення.

У реченні «Потрібно було особливих дітей-артистів» (Д 23.04.14, 11) спостерігаємо пору-

шення на рівні простого речення (ненормативне узгодження присудка і додатка). Після редагування речення може мати такий вигляд: «Потрібні були особливі діти-артисти». А в конструкції «Пророчий роман британської письменниці ... нині є щось більше, ніж просто злободенним» (Д 10.04.14, 11) неточно утворено форму присудка. Тоді як потрібно так: «Пророчий роман британської письменниці ... нині є чимось більшим, ніж просто злободенним».

На рівні простих ускладнених речень простежено випадки ненормативного розміщення відокремленого поширеного означення щодо означуваного іменника. Наприклад, у реченнях: «Тож міжнародні фінансисти поки що мовчать про деталі плану фінансової допомоги, озвученого Ештон» (Д 11.02.14, 6); «Представники західних культурних інститутів в Україні, запрошені на відкриття, неодноразово наголошували на солідарності Європи з українським народом» (Д 10.04.14, 12) поширені означення відділені іншими словами від означуваних іменників плану та представники. Це можна легко виправити, поставивши дієприкметникові звороти у препозицію щодо означуваних іменників. Тож після редагування речення можуть набутися такого вигляду: «Тож міжнародні фінансисти поки що мовчать про деталі озвученого Ештон плану фінансової допомоги»; «Запрошені на відкриття представники західних культурних інститутів в Україні неодноразово наголошували на солідарності Європи з українським народом».

На сторінках газети «День» зафіксовано декілька випадків, що засвідчують порушення у простому реченні, ускладненому відокремленою поширеною обставиною. Згідно із синтаксичною нормою дієприслівникові звороти в таких реченнях, виражаючи додаткову дію, відносяться як до дієслова-присудка, так і до підмета, тобто виконавець основної і другорядної дії спільний [11, с. 287]. У зв'язку із цим конструкції, де відокремлену обставину такого типу використано, а підмет відсутній, кваліфікуємо як помилкові. Наприклад: «Почувши таке, вирішила хоча б кількома пиріжками долучитися до хорошої справи, а не просто написати статтю» (Д 12.03.2015, 8); «Петрушку сіють, попередньо замочивши та проростивши насіння» (Д 12–18.03.2015, 8); «Коли, розмовляючи по скайпу, переконую» (Д 12.03.2015, 11); «Говорячи про Дюма, важко обійтися без цифр» (Д 24.01.2015, 7); «Досвід свідчить, прогавивши його, наздоганяти буде непросто» (Д 10.04.14, 2).

Не відповідають синтаксичній нормі речення, ускладнені кількома групами однорідних лексем, кожна з яких з'єднана за допомогою того ж сурядного сполучника. На сторінках всеукраїнського видання простежено такі приклади: «У парку «Київська Русь» українці вшанували загиблих та спалили свої проблеми та образи» (Д 4.03.14, 12) (потрібно: «У парку «Київська Русь» українці вшанували загиблих і спалили свої проблеми та образи»); «Отож цей час нам ще треба серйозно і критично осмислити і поставити собі нові цілі» (Д 15.04.14, 12) (потрібно: «Отож, цей час нам ще треба серйозно і критично осмислити та поставити собі нові цілі»); «Крім програм треба було б подивитися декларації і співставити рівень життя і рівень задекларованих доходів» (Д 10.04.14, 5) (варто: «Крім програм, треба було б подивитися декларації і зіставити рівень життя та рівень задекларованих доходів») та ін.

На сторінках «Дня» трапляються випадки порушення усталеного порядку слів. Наприклад, у реченні «Таким офіційним коментарем обмежилися «Дню» в центральному офісі ЄБРР у Києві» (Д 11.02.14, 6), яке доцільно було б виправити на таку конструкцію: «Таким офіційним коментарем «Дню» обмежилися в центральному офісі київського ЄБРР»; «У міністерстві пропонують скоротити із 44 до 9 перелік випадків» (Д 13.03.14, 7) (необхідно: «У міністерстві пропонують скоротити перелік із 44 до 9 випадків»); «Поздоровити випускників та побажати їм успіхів у подальшій службі до Львова прибув особисто міністр оборони України генерал-полковник Степан Полторак» (Д 12.03.2015, 3); «В очі ліпить яскраве світло сонця з вікна» (Д 26.02–4.03.2015, 13); «За правилами змагань, свою рибальську вправність рибалки мали демонструвати у два тури» (Д 26.02–4.03.2015, 8) та ін.

Отже, на рівні простого речення найвищу частотність мають помилки, пов'язані з головними членами речення (42% від загальної кількості виявлених аномативів), часто трапляються відхилення у вживанні відокремлених членів речення (24%) та інверсовані синтаксичні конструкції (22%), бувають випадки ненормативного оформлення однорідних членів речення (10%), інші аномативи нечисленні.

У газетних текстах виявлено чимало конструкцій, що засвідчують неправильну побудову складнопідрядного речення з підрядною означальною частиною. Згідно із синтаксичною нормою в таких конструкціях підрядна частина може займати або постпозицію, або інтерпозицію, але обов'язково

після опорного субстантива [11, с. 321]. Зважаючи на це, типова позиція пояснюваного іменника – розміщення його безпосередньо перед сполучним засобом, унаслідок чого виникає співвідношення «субстантив + сполучне слово (зрідка – сполучник)». Велика кількість складнопідрядних речень у текстах газети «День» побудована всупереч цьому правилу. Так, у реченні «Тобто в Кабмін повинні прийти міністри без політичних амбіцій, які займатимуться реформами та співпрацюватимуть із міжнародними фінансовими організаціями» (Д 11.02.14, 6) підрядна означальна частина розміщена після слова *амбіцій*, хоча насправді відноситься до субстантива *міністри*. Тож після редагування конструкція може мати таку структуру: «Тобто в Кабмін повинні прийти політично не амбіційні міністри, які займатимуться реформами та співпрацюватимуть із міжнародними фінансовими організаціями».

Подібно у випадках, що демонструють представлені конструкції: «Відповідне рішення було ухвалено на черговому засіданні робочої групи з актуалізації регламенту обміну інформацією між Україною і Білоруссю, яке відбулося в Мінську» (Д 11.02.14, 7) (краще подати так: «Відповідне рішення було ухвалено в Мінську на черговому засіданні робочої групи з актуалізації регламенту обміну інформацією між Україною і Білоруссю»); «Але чи навчилися ми чомусь від невдач в політиці урядів, інституцій і міжнародної дипломатії, які сталися влітку 1914 року?» (Д 11.02.14, 8) (треба: «Але чи навчилися ми чомусь від літніх невдач 1914 року в політиці урядів, інституцій і міжнародної дипломатії?»); «Було побито один із найбільш знакових рекордів у світовому спорті, який протримався 21 рік» (Д 18.02.14, 12) (необхідно: «Було побито один із найбільш знакових світових спортивних рекордів, який протримався 21 рік»); «Рішення прийнято під час позачергової сесії Сумської обласної ради, що відбулася 2 березня» (Д 4.03.14, 2) (потрібно змінити на просте речення: «Рішення прийнято 2 березня під час позачергової сесії Сумської обласної ради»); «Автомобіль «Понтіак фایрберд» 1986 року випуску, що належав знаменитому «рятувальникові Малібу» [...], продано за \$152, 6 тис (Д 15.04.14, 11) (варто: «Автомобіль знаменитого «рятувальника Малібу» «Понтіак файрберд» 1986 року випуску [...] продано за \$152, 6 тис»); «Таким чином, Москва готує козирі до міжнародної наради щодо ситуації в Україні, в якій разом зі сторонами конфлікту візьмуть участь також США та Євросоюз» (Д 10.04.14, 2) (треба: «Таким

чином, Москва готує козири до присвяченої українській ситуації міжнародної наради, у якій разом зі сторонами конфлікту візьмуть участь також США та Євросоюз»); «Порозуміння харківських Майдану й Антимайдану після аналізу нових можливостей регіонів, які реалізовуватимуться в процесі реформи державного устрою України мало б дати старт естафеті дискусії заради порозуміння» (Д 18–19.04.14, 10) (правильно: «Порозуміння харківських Майдану й Антимайдану після аналізу нових регіональних можливостей, які реалізовуватимуться в процесі реформи державного устрою України, мало б дати старт естафеті дискусії заради примирення»); «Ідеться передусім про помилки всіх попередніх влад, які призвели до нинішнього стану в Україні» (Д 23.04.14, 9) (нормативно: «Ідеться передусім про всі попередні політичні помилки, які призвели до нинішнього стану в Україні») та ін.

Іноді трапляються помилки у складнопідрядному реченні з ненормативним чи невідповідним контексту сполучником. Виявлено такі приклади: «Цевкрай необхідно, що продовжити роботи з упорядкування занедбаних цехів» (Д 12.03.2015, 10) – тут потрібно вжити сполучний засіб *щоб*; «Але зараз Путін веде себе настільки непередбачувано, то (треба: *що*) зараз дуже важко сказати...» (Д 15.04.14, 2).

Одне з помилконебезпечних місць у газетних текстах – складнопідрядні речення з кількома підрядними. Так, часто трапляються помилкові місця, де дві підрядні частини поєднані за допомогою тих же сполучних засобів: «І тепер ми бачимо, що фактично в енергетичній стратегії закладена нинішня динаміка, що дозволяє скоординувати з нею національний план» (Д 11.02.14, 6) (треба: «І тепер ми бачимо, що фактично в енергетичній стратегії закладена нинішня динаміка, яка дозволяє скоординувати з нею національний план»); «Ще хотів би сказати, що колись Гідо Вестервелле сказав, що Німеччина повинна зосередитися на акціях у своєму найближчому сусідстві або в сусідстві Європейського союзу» (Д 18.02.14, 1) (варто: «Ще хотів би додати, що колись Гідо Вестервелле сказав: Німеччина повинна зосередитися на акціях у своєму найближчому сусідстві або в сусідстві Європейського союзу») та багато інших.

Зафіксовано випадок помилкового використання займенника: «[...] частиною належної йому (треба: *їй*) території поділилася й обласна телерадіокомпанія» (Д 8.04.14, 2). Також конструкцію з помилково вжитим сполучним засо-

бом щодо його родової категорії: «Такі сюжети транслював не тільки «Перший канал», а й «Росія 24», який вирішив дослідити ситуацію ще й з морським кордоном» (Д 4.03.14, 2), де щодо власних назв каналів не використано узагальнювального слова, а тому «Росія 24» має жіночий рід, і, відповідно, речення повинно було б мати таку структуру: «Такі сюжети транслював не тільки «Перший канал», а й «Росія 24», яка вирішила дослідити ситуацію ще й із морським кордоном».

Ще засвідчено подібний аноматив у конструкції: «Ймовірно, через кілька днів хтось із них кинеться виправдовуватися, розповідати, що нічого не підписували, що взагалі не розуміють, як їхні імена там з'явилися тощо» (Д 13.03.14, 2), де в підрядних частинах помилково використано числові форми дієслів, займенника та іменника. Після редагування речення могло б набути такого вигляду: «Ймовірно, через кілька днів хтось із них кинеться виправдовуватися, розповідати, що нічого не підписував, що взагалі не розуміє, як його ім'я там з'явилося тощо»

Порушення синтаксичних норм у складносурядному реченні представлено одиничним прикладом: «Окрім того, капітальні видатки будуть, я впевнений, і не менші, ніж цього року, а особливо з обласного бюджету і з міських та районних бюджетів» (Д 12.11.11, 3). Таку конструкцію доречно перебудувати на речення з різними видами зв'язку: «Я впевнений, що капітальні видатки будуть не менші, ніж цього року, а особливо з обласного, міських та районних бюджетів».

Виявлено помилки в оформленні речення з різними видами зв'язку: у конструкції «Серед основних недоліків, що найчастіше фіксують, це: будівлі не обладнано установками пожежної автоматики, не просочено вогнетривким розчином дерев'яні конструкції горищ, приміщення не в достатній мірі забезпечені первинними засобами пожежогасіння» (Д 24.03.12, 6) редагування потребує перше речення: «Серед основних недоліків [...] такі ...».

Отже, на рівні складного речення домінують аномативи, пов'язані з оформленням підрядних означальних частин у складнопідрядних реченнях (72%), менш поширені помилкові місця в уживанні сполучних засобів, що поєднують кілька підрядних частин (20%), та інші фактично одиничні випадки. На рівні складнопідрядного речення з підрядною означальною частиною найвищу частотність простежено за випадками невдалого розташування підрядної частини щодо означава-

ного іменника в головному реченні. Одиначними прикладами засвідчено використання у складно-підрядному реченні зайвого підмета, порушення числової узгодженості між підметом і присудком. У складносурядному реченні норма практично дотримана (лише 2% від загальної кількості помилок у складному реченні). Анормативний потенціал на базі речення з різними типами зв'язку становить 4%.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фіксація та аналіз синтаксичних помилок на сторінках газети «День» дозволили зробити такі висновки. Серед анормативів аналізованого типу високим ступенем ризику відзначено помилки у вживанні прийменників, порушення норм керування в підрядних словосполученнях, випадки ненормативного узгодження присудка з підметом, неточності в реченнях із відокремленими та однорідними членами, порушення норм

побудови складнопідрядних речень. Найбільше помилок означеного типу на рівні складного речення зауважено у складнопідрядних конструкціях (94%), значно менше – у складносурядних (2%) та реченнях із різними типами зв'язку (4%). Полегшенню процесу редагування та підвищенню комунікативної ефективності медіатексту сприятиме використання редактором протипомилкового апарату, що містить дані про помилконебезпечні місця – найтиповіші синтаксично зумовлені позиції, де найчастіше постає потреба у виборі варіантної (правильної / неправильної) мовної одиниці, її синтаксичного оформлення.

Перспективними в цьому напрямку наукових досліджень можуть стати студії, присвячені моніторингу й аналізу інших помилконебезпечних зон у представленому газетному виданні на орфографічному, лексико-семантичному, морфологічному рівнях.

Список літератури:

1. Бондаренко Т. Г. До проблеми граматичних помилок у писемній формі комунікації. *Граматичні категорії української мови : тези Всеукраїнської наукової конференції*. Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2000. С. 18–20.
2. Бондаренко Т. Г. Анормативи-синтаксеми в структурі простого ускладненого речення (на матеріалі медіатекстів). *Актуальні проблеми металінгвістики: збірник наукових статей за матеріалами IV Міжнародної наукової конференції*. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2005. С. 237–239.
3. Бондаренко Т. Г. К вопросу об анормативном построении предложений с однородными членами (на материале украинского языка). *Проблемы современной лингвистики : международная научная конференция* (Баку, 18–19 мая 2005 г.). Баку, 2005. С. 28–29.
4. Бондаренко Т. Г. Синтаксичні анормативи у структурі словосполучення (на матеріалі мови преси). *Гуманітарний вісник : [всеукр. зб. наук. пр.]*. Ч. 9: *Іноземна філологія*. Черкаси : ЧДТУ, 2005. С. 143–147.
5. Бондаренко Т. Г. Структурно-семантичні моделі плеоназмів з іншомовним компонентом (на матеріалі мови медіатекстів). *Вісник Черкас. ун-ту. Вип. 59 : Філологічні науки*. Черкаси, 2004. С. 59–66.
6. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 18 с.
7. Боярська Л. В. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг). URL : http://journalib.univ.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.
8. Капелюшний А. О. Стилїстика. Редагування журналістських текстів : навчальний посібник. Львів : ПАІС, 2003. 542 с.
9. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок. Львів : ПАІС, 2000. 68 с.
10. Мариненко І. Види граматичних і пунктуаційних помилок на сторінках журналу «Український тиждень». *Стиль і текст: науковий збірник / за ред. В. В. Різуна*. Київ, 2011. Вип. 12. С. 104–114.
11. Сучасна українська мова / За ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1997. 400 с.

ОШИБОЧНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ МЕСТА НА СТРАНИЦАХ ПЕЧАТНЫХ СМИ

В статье представлен комплексный анализ языковых, в частности синтаксических, ошибок в печатных СМИ (на примере всеукраинской газеты «День»). В ходе исследования проведен мониторинг зафиксированных ошибок, обнаружены наиболее типичные из них, указаны основные ошибочные места на уровне синтаксиса в рассматриваемом издании. Материалом служили печатные выпуски газеты «День» за период 2014–2016 годов, из которых аномативный фактаж был подобран методом сплошного языкового обследования и детальной фиксации. Установлено, что основные причины порождения ненормативных единиц – это незнание норм современного украинского литературного языка, мощное влияние русского языка, которое сказалось на всех уровнях языковой системы, действие аналогии другим грамматическим формам и тому подобное.

Ключевые слова: синтаксическая ошибка, языковая культура, печатные СМИ, газета «День», простое предложение, сложное предложение.

ERROR RISK ZONES ON THE PAGES OF PRINT MEDIA

The article presents a comprehensive analysis of the linguistic, in particular, syntactic errors in the print media (on the material of the pan-Ukrainian newspaper “Day”). In course of study, a monitoring of the identified errors took place, followed by an indication of the most common mistakes and the main error risk zones at the syntax level of the analysed resource. The study was conducted on the material of printed edition of the newspaper “Day” for the period of 2014–2016. The abnormal cases were identified with the help of the methods of continuous linguistic examination and detailed case fixation. We conclude, that the main causes of generation of the non-normative units are: the ignorance of norms of the modern Ukrainian literary language, the powerful influence of the Russian language, which has affected all levels of the linguistic system and the effect of analogy with other grammatical forms, etc.

Key words: syntactic error, linguistic culture, print media, newspaper “Day”, simple sentence, complex sentence.